

ΒΙΒΑΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Hubert Pernot Anthologie populaire de la Grèce moderne. Paris. Mercure de France. MCMX. Βιβλίον τελ. 276.

Τὰ δημοτικά ἡμῶν ςματα τὸν ἀλόγως ἕνωρις εἶλκυσσαν τὴν προσοχὴν τῶν ξένων. Ήδη τῷ 1676 ὁ Γάλλος La Guilletière ἔγραψε περὶ κώτῶν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ Lacédémone ancienne et nouvelle τάξις· «Τὰ τραγούδια τῆς δημόδους Ἑλληνικῆς τάντυχούντα σήμερον ἐν ταῖς κώμαις τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐν τοῖς ἄντροις τοῦ Ἐλικάνως δὲν εἰνι ἵσως ἀνάξια νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὰ ἑξάρετα ποιήματα τῆς ἀρχαιότητος». Μετὰ δὲ ἵκατὸν περίπου ἔτη, ἀλλο; Γάλλος περιηγητής, ὁ Guys, ἔλεγε· «Γινώσκω, διτὶ οἱ Ἑλληνες ποιῶται τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἰζεύρουσι νὰ φύλλωσι τὸ ἥσδον καὶ τὸ ἔχρ καθὼς ὁ Ἀνακρέων καὶ διτὶ ἐν τοῖς ἄσμασιν αὐτῶν εὑρίσκονται σπινθῆρες πυρὸς ποιητικοῦ, οπερὶ οὐδαμῶς ἑξελίπε περὶ κύτοις». Από δὲ τοῦ δεκάτου ἵνατου αἰώνος ἥργισεν ἐναρμίλλως παρὰ τοὺς Ἐσπερίοις ἡ ἀσχολία περὶ τὴν περισυναγωγὴν καὶ ἐκδόσιν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. Λόγος ὁ μέγας Γκαϊτε θέλγηθη ὡν^τ αὐτῶν καὶ μετεφύτευσεν ὅλιγα τινὰ εἰς τὸν γερμανικὸν Παρνασσόν. Η Ἰταλία ἀπό τοῦ Θωμασσίου (1842) μέχρι τοῦ Παβολίνη (1905), περὶ οὐδὲ ίδε Néou Ἑλληνομνήμονος Τόμ. B' σ. 382 κ. ἐ., δὲν ἔπαινε δεικνύουσα δι' ὥραιών μεταφράσεων τὸν πρὸς τὴν δημόδη Ἑλληνικὴν ποίησιν θαυμασμὸν αὐτῆς. «Ἄλλ' ίδιας προσοχῆς ἡξιώθησαν τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα ἐν Γαλλίᾳ, καὶ οἱ Γάλλοι ηύτυχησαν νάπογευθῶσιν αὐτῶν διὰ τῶν μεταφράσεων τοῦ Fauriel (1824), τοῦ κόμιτος Marcellus (1851), τοῦ Legrand (1874). Επιδὴ δὲ αἱ ἐκδόσιες αὗται τοῦτο μὲν ἀπηρχαιώθησαν, τοῦτο δὲ ἀπειθησαν σπάνιαι παρέστη πράγματι ἀνάγκη νέας Ἀνθολογίας, ἣν καὶ παρισκεύασσεν ὁ κ. Pernot.

Ο κ. Pernot δὲν εἰνι ἀγνωστος εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Néou Ἑλληνομνήμονος. Ιδε Τόμ. A' σ. 115 κ. ἐ. Διατρίψας ἐπὶ μακρὸν

κατὰ τὰ νεαρά αὐτοῦ ἦτη ἐν Ἀθήναις καὶ εἰλικρινῶς ἀγαπήσας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὑμετέρου ἔθνος, ἡξιώθη τῆς εὐκαιρίας νὰ προκύψῃ περαιτέρω τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ μολέτας διὰ διαφόρων περιηγήσεων ἐν ταῖς τούρκοχριστουμέναις Ἑλληνικαῖς χώραις καὶ δὲν ἔπαισεν ἀσχολούμενος ἐνδελεχῶς περὶ τὴν νέαν Ἑλληνικήν. Ήτο λοιπὸν ἀρμοδιώτατος πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου, ὅπερ ἀπέβη ἐπιτυγχεστατού.

"Ἐχων τελείαν γνῶσιν τῆς παρ' ἡμῖν λαογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς κινήσεως, ἡδυνήθη νὰ ἐκλεῖῃ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐν Γαλλίᾳ συλλογῶν, ὃν εὐγνωμόφως ἐποιήσατο ικανῶς εὑρεῖαν χρῆσιν, καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἐκδεδόμενῶν ἀριστα πράγματα δείγματα τῆς δημόδους ἡμῶν ποιήσεως, ἀτινα παρέχει ἐν μεταφράσει. 'Οποῖαι δ' αἱ μεταφράσεις αὐτοῦ λέγει αὐτὸς ἐν τῷ προλόγῳ· «Ο ἀναγνώστης δὲν οὐ φέξῃ βιεβαίως ἡμᾶς, μὴ θελήσαντας νὰ θυσιάσπωμεν ἐνταῦθα τὴν ἀκρίβειαν εἰς τὴν γλαφυρίαν καὶ ἀκολουθήσαντας πάντοτ' ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ κείμενον, ὅπερ προετιθέμεθα νὰ μεταφράσωμεν. 'Τὸ τὴν γαλλικὴν ἐκφρασιν οἱ μὲν "Ἐλλῆνες Θάνεύρωσιν, ἐλπίζομεν, εὐκόλως τὴν ίδιαν ἱστῶν, οἱ δὲ ἡμέτεροι συμπολῖται θὰ ἴθισθῶσι ταχέως εἰς τινὰς φρασεολογικοὺς ιδιωτισμοὺς, οὓς ἰθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ διατηρήσωμεν, ὅπως δώσωμεν δοσον ἐνεστιν ἀκριβεστέρων ιδέαν τοῦ πρωτοτύπου». Καὶ ἀληθῶς κατώρθωσεν ὁ μεταφραστὴς νάποδώσῃ πιστῶς τὰ πρωτότυπα, ἀλλὰ χωρὶς νάποστῃ τῆς γλαφυρίας, καθ' ἀμετριοφρόνως ὄμολογει.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς ἑννέα τμῆματα· α') φύματα ἡρωικὰ ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου (5)- 6') φύματα ἱστορικὰ καὶ κλέφτικα (17)- γ') φύματα θρύλων (*légendaires*), ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ πλαστὰ τραγούδια τοῦ Passow (21)- δ') φύματα ἵρωτικά (35)- ε') φύματα θίμων (2, "Ἄγιος Βασίλειος, Περπεριά")- σ') νανουρίσματα (7)- ζ') φύματα γαμήλια (8)- η') φύματα τῆς ξενιτειας, τοῦ Χάρωνος, μυρολόγια (20) καὶ θ') δίστιχα (18 ἀρχαῖα, 164 νεώτερα). 'Εκάστου τμήματος προτάσσεται βραχεῖα προδιοίκησις περὶ τῶν κυριωτέρων φύμάτων, ἐν δὲ τῷ τέλει ἔπειται Πίναξ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ἐλήφθη ἔκαστον τῶν φύμάτων. Προέρχονται δὲ ταῦτα ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν κρητικῶν φύμάτων τοῦ Γιανναράκη, τῶν Φυγάδων τοῦ Τριανταφυλλίδου, τῶν ἐκδόσεων τοῦ Passow, τοῦ Legrand, τοῦ

Wagner, τοῦ Schmid, τοῦ Μανουσάου, τοῦ Ἀραβαντινοῦ, τοῦ Λιλέκου, τοῦ Φαρδοῦ, τοῦ Χασιώτη, τοῦ Παπαζαφειροπούλου, τοῦ Κανελλάχη, τοῦ Τσεφαρίκη (Διανοτράγουδα), τοῦ Βέη. 'Οκτώ φρεματά είναι χιακά, ἀναγραφέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεταφραστοῦ.

Dr. Joseph Schuster Die Expedition des bayer. Hilfskorps nach Griechenland 1832-1833 in sanitätsgeschichtlicher Hinsicht nach den Akten des K. B. Kriegsarchivs. Sonderabdruck aus dem «Oberbayerischen Archiv (zugleich Forschungen zur Geschichte Bayerns)» Bd. 54 Heft. 1. Eis 808. 41.

'Ἐν τῷ βιβλίῳ μου Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρᾶ ('Ἐν Ἀθήναις 1909) σ. 191-206 ἴξθηκα ὅπόσον πλουσίαν ὅλην ἀναφερομένην εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῶν μέσων αἰώνων, ιδίως δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς τουρκοκρατίας καὶ μάλιστα τοῦ Ἰθνικοῦ ἀγῶνος περιλαμβάνει τὸ Στρατιωτικὸν ἀρχεῖον (Kriegsarchiv) τοῦ Μονάχου. 'Οπόσον δὲ διδακτικὰ ἡδύναντο νὰ είναι τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης τῶν ἐν τῷ ἀρχείῳ ἔκεινων ἀποχειμένων Ἕγγράφων καταφαίνεται ἀριθμόλως ἐκ τῆς προκειμένης συγγραφῆς, ἐν ᾧ ὁ κ. Schuster ἔσταζε ὑπὸ ὑγιεινὴν ἐποψίαν τὰ περὶ τῆς βαυαρικῆς ἐπικούρου στρατιᾶς τῆς ἀκολουθησάσης εἰς τὴν Ἐλλάδα τὸν νεαρὸν πρῶτον αὐτῆς βασιλέα. 'Οθωνας δυνάμει τοῦ ἀρθρου 14 τῆς ἐν Λονδίνῳ μεταξὺ τῶν προστατίδων δυνάμεων τῇ 25 Ἀπριλίου 1832 ὑπογραφείσης συνθήκης. 'Ο συγγραφεὺς, ἵστρος Δων, παραχολουθεὶ τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τοῦ βαυαρικοῦ ἐπικούρου στρατοῦ ἀπὸ τῆς ἐκ Βαυαρίας ἐκκινήσεως μέχρι τοῦ πέρατος τῆς ἐν Ἐλλάδι ἐντολῆς αὐτοῦ. Βογδαῖται δὲ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐκ τοῦ πλουσίου ὄλικοῦ τοῦ ἀρχείου, ἐν φυρίως ἐν πληρεστάτῃ τάξει καὶ ἀφθονίᾳ ἀπόκεινται τὰ Ἕγγραφα τάναφερόμενα εἰς τὸ ἵετος 1833. Δύο δὲ είναι αἱ κυριώταται πηγαὶ, αἱ ἴκθεσις τῶν διευθυνόντων ἱατρῶν Fleschuez καὶ Heisler. Καλὸς δὲ κλινικὸς παρατηρητὴς είναι καὶ ὁ ἱατρὸς Mahlmeister. Αἱ κλινικαὶ αὐτοῦ παρατηρήσεις ἔχρησίμευσαν τὰ μέγιστα εἰς τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν ἀσθενειῶν τῶν Βαυαρῶν, αἵτινες είναι πολλάκις δυξδιάγνωστοι, ἀτε δηλούμεναι διὰ διαφόρων συνωνύμων, Δων τινα ἔχουσιν ἀποβῆξένα εἰς τὴν σημερινὴν ἱατρικὴν ὄνοματολογίαν. Γίνεται δὲ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων τοῦ Mahlmeister σαφές, ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν ἀσθενειῶν ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. 'Αλλὰ καὶ

εύλογίας, δυσεντερίας; ἡκατίτιδος, πλευρίτιδος, ἐλονοσίας καὶ ἄλλων νόσων ἔχομεν παραδείγματα. Ἐκ πασῶν δὲ τῶν ἑκθέσεων γίνεται τοῦτο δῆλον, ὅτι οἱ Βαυαροί στρατιώται οὐκέπιπτον εἰς πολλὰς νόσους, μὴ συμμορφούμενοι πρὸς τὸ νέον περιβάλλον καὶ ἔξακολουθοῦντες νὰ ζῶσι καθ' ἡσαν τίμιαμένοι. Πολλαῖς ως ἐκ τούτου παρουσιάζοντο μάλιστα γαστρικαὶ διαταράξεις, συνήθως παροδικαὶ. Ηερίεργος δὲ εἶναι ἡ νοσταλγία ἡ καταλαμβάνουσα τοὺς ἀρρώστους, ἥτις καὶ οὐκ ὄλιγον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν πορείαν τῆς κατεχούστης αὐτοὺς νόσου. Τῶν δὲ πόλεων, ἐν αἷς ιστάθμευον οἱ Βαυαροί, ἡ μάλιστα ἀνθυγειεινὴ κατὰ τὴν ἑκθεσιν τοῦ Fleschuez ὑπῆρξε τὸ Ναύπλιον. Οὐ μικρὸν δ' ἔβλαπτε τοὺς στρατιώτας καὶ ἡ συχνὴ ἀνάβασις εἰς τὸ Ἰεροκαλέ καὶ τὸ Παλαμήδιον. "Ἄξιον δὲ ίδιας μνείας εἶναι τὸ ἔξης χωρίον τῆς ἑκθέσεως αὐτοῦ· «Ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως ὁδῶν ἡ ἐπικοινωνία ἐτελεῖτο διὰ φορτηγῶν ἵππων καὶ ὄνων. Διὸ ἐγίνετο καὶ ἡ κατάλληλος κατανομὴ τῶν ιατρῶν, φερόντων μεθ' ἑαυτῶν ἐπιδέσμους καὶ φάρμακα. "Άλλο δ' ἐπακόλουθον τῆς ἐλλείψεως ὁδῶν ἦτο καὶ τὸ ὅτι οἱ ἀσθενεῖς ἔπρεπε νὰ μένωσιν ἐν τοῖς ίδίοις αὐτῶν σταθμοῖς, μόνον δ' ἐν Ναύπλιῳ. Πάτραις καὶ Μεσολογγίῳ ἡδύναντο νὰ σταλῶσιν οἱ ἀσθενεῖς εἰς νοσοκομεῖα. Ἐπιθεώρησις δὲ γενομένη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ συντάγματος ἀπὸ Ἀχλαδοκάμπου μέχρι Τριπόλεως ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ τῆς ὑγείας τοῦ στρατεύματος εἶχον καθ' ὅλου καλῶς. Μάλιστα δ' ἔξαιρέτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Καλάμαις, ὅπου καὶ οἱ ἀστοὶ εἶλκυσον τὴν προσοχὴν διὰ τὸ ὑγιές τῆς ὄψεως; αὐτῶν καὶ ἡ χώρα ἔχει διὰ τὸ πλούσιον τῆς φυτείας· Περατόνει δ' ὁ Fleschuez τὴν ἑκθεσιν αὐτοῦ διὰ τῶν ἔξης λέξεων· «Κλῖμα, ἀλλαγὴ τροφῆς καὶ σίνοποςία ἴπερφερον παρὰ πολλοῖς μεγάλην διατάρκξιν τῆς ὑγείας».

Ἐκ τῶν ὄλιγων τούτων γίνεται καταφανὲς ὄπόσον χρήσιμος καὶ διδακτικὴ εἶναι ἡ μονογραφία αὐτὴ τοῦ κ. Schuster, ἥτις πλουτίζεται καὶ διὰ πολλῶν ἀξίων λόγου ἀπογραφικῶν πειάκων.

Γεωργιος Χονδρούλης 'Ιστορία Περγάμου Βιβλίον Α'. Σάμος. Τυπογραφεῖον «Μικρασιατικοῦ» Ελένης Σ. Σδορώνου. 1910. Εἰς τίνον σελ. 38.

Δὲν ἔχει ἀξιώσεις τὸ βιβλιάριον τοῦτο. Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς γράφει ἐν τῷ 'Ἐπιλόγῳ τάδε· «Παρουσιάζων εἰς τοὺς συμπολίτας μου τὴν μικρὰν ταύτην καὶ σύντομον Χριστιανικὴν μιλάσην περὶ Περγάμου

δέν προτίθεμαι νὰ παρουσιασθῶ σύντε ὡς ἀρχαιοθέρης οὔτε ὡς ἱστορικὸς, παρὰ δόσον τὸ ἐπιτρέπον αἱ μικραὶ δύναμεις καὶ διάφοροι μελέται μου, νὰ παρουσιάσω, δόσον δύναμαι, γενικά τινα σημεῖα ἐκ τῆς ἐν γένει ἱστορίας τῆς πόλεως ἡμῶν Περγάμου πρὸς φωτισμὸν καὶ γνῶσιν τῶν συμπολιτῶν μου ἵστω καὶ ἀμυνρῶς, ἵχων πάντοτε ὑπ' ὄφιν μου τὸ ἀρχαίν λόγιον «Κορίσσον ἔστι τὸ κατὰ δύναμιν εἰςενεγκείν ἢ τὸ πᾶν ἔλλείπειν αὐτῷ».

Καὶ ἔχει δίκαιον ἐκφράζόμενος ὁ συγγραφεὺς μετὰ τοιαύτης μετριοφροσύνης πάρι τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἔργου, διότι εἶπερ τις καὶ ἄλλη πόλις τὸ Πέργαμον ἔχει ἱστορίαν ἐπιφανῆ, μεγάλως διαφωτισθείσαν διὰ τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γερμανικῶν ἀνασκαφῶν. 'Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐπιβάλλετο τὴν συνεχῆ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔξιατόρησιν τῶν κατὰ τὸ Πέργαμον. Περιορισθεὶς δὲ ἴδιως εἰς τὰ κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, παρέγγει κυρίως συμβολὰς εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας τῆς πόλεως. Διατείτο δὲ τὸ βιβλιάριον εἰς κεφάλαια δύο, ών α') «Οἱ πρώτοι Ἱεράρχαι τῆς Περγάμου, ἤτοι ἱστορία τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέχρι σήμερον», ἐν φ πραγματεύεται ἴδιας καὶ τὰ περὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ τίτλου Περγάμου, β') «Οἱ Ἱεροὶ Ἀντίπας, ἐπίσκοπος Περγάμου, τὸ μαρτύριον αὐτοῦ», «Τὸ κτίριον τῶν Θερμῶν (Βασιλικῆ)», «Θέρμαι. Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ», «Ἐκκλησία. Χριστιανικὴ ἐποχὴ», «Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἀγίου Ἀντίπα καὶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου», «Ἡ ἐπέτειος τοῦ ἐπισκόπου Ἀντίπα». Καὶ λαμβάνει μὲν ὁ κ. Χονδρονίκης ὑπ' ὄφιν τὰ ὑπ' ἄλλων ἔξηρευντημένα, κυρίως τὰ πορίσματα τῶν γερμανικῶν ἀνασκαφῶν, καὶ τὴν ἀρχαιοτέραν ὑπὸ τοῦ Ν. Ράλλη τῷ 1870 ἐν Σμύρνῃ ἐκδοθείσαν «Ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς Περγάμου», ἀλλ' ὡς γνώστης τῶν τοπικῶν πραγμάτων οὐκ ὀλίγα προσθίτει τὰ ἴδια. 'Ἐν τέλει προστίθεται Παράρτημα, ἐν φ περιγράφονται δύο ἐντυπα βιβλία φυλασσόμενα ἐν μικρῷ δωματίῳ τῆς Σωοδόχου πηγῆς τοῦ Περγάμου, ἐν Εὐαγγελίον τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ τῷ φχδ' καὶ ἐν Εὐαγγελιστάριον ἐκδοθὲν αὐτόθι τῷ φχδ'. Παρατηρητέον, ὅτι ἔνθα ποιεῖται λόγον ἐν σ. 36 περὶ μεταθέσεως τοῦ μητροπολίτου Φιλάδελφειας Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου εἰς Βενετίαν ὅλως παρέλκει ἡ παραπομπὴ εἰς τοὺς 'Ἐπτὰ ἀστέρας τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ κ. Ρ. Λαζαρίη, ἐπιβάλλετο δὲ μᾶλλον ἡ μνεία τῶν κυρίων πηγῶν, τῆς περὶ τῆς Ἰλ-

ληνικής κοινότητος Βενετίας μενογραφίας του Ιωάννου Βελούδου, τοῦ κ. Σάβα καὶ τοῦ Legrand.

Γεωργίου Χωραπαιανοῦ Στατιστικά ἀποτελέσματα τῆς γενικῆς ἀπογραφῆς του πληθυσμοῦ κατὰ τὸν 27. Οκτωβρίου 1906. Ἐν Ἀθήναις. 1909. Εἰς τὸν Τόμον πρώτον. Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου σχ. 56', 735. Τόμος δευτέρος. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Μυριζῆς Νικολαΐδου. Σχ. 506.

Ἡ στατιστικὴ ἐνηπίαξεν ἀκόμη περ' ἡμῖν μέχρι πρὸ ὅλιγων ἔτῶν καὶ θεωρεῖτο μονονούχη περιττή. Ἀρκεῖ νῦν αφέρω παραδείγματά τινα ἵκε τῆς ἑκῆς ὑπηρεσίας ως γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων κατὰ τὰ ἔτη 1882 - 1885. Θεωρήσας ἀναγκαιοτάτην σὺν τοῖς ἄλλοις τὴν προαγωγὴν τῆς στατιστικῆς ἐν τῷ τμήματι ὅπερ διευθύνον, μετ' ἀπορίας εἶδον, ὅτι ἡ πολιτεία δὲν εἶχεν ἀκόμη φροντίσει νὰ ἔχῃ στατιστικοὺς πίνακας τῶν στρατευσίμων ως πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν. 'Ἄλλ' ὁμολογῶ, ὅτι, ὅτε παρέστησα τὴν τοιαύτην ἀνάγκην εἰς τὸν τότε ὑπουργὸν τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσεως κ. Δημήτριον Βουλγιώτην καὶ τὸν ἀείμνηστον πρωθυπουργὸν Χαρίλαον Τρικούπην, μετὰ πολλῆς προθυμίας διετέχθη ἡ κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν στρατευσίμων σύνταξις πινάκων περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἕγγραμμάτων καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐκπαίδευσεως κατὰ τὸ βελγικὸν σύστημα συμφώνως πρὸς τὰς ὑπὸ ἐμοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν δοθείσας ὁδηγίας. 'Ἐπ' ἵστης εἰςήγαγον τὸ σύστημα συντάξεως μηνιαίων, τριμηνιαίων καὶ ἑτησίων πινάκων περὶ τῆς φοιτήσεως ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, καὶ εἰχον ἀρχίσει ταχτικῶς ἀποστελλόμενοι εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας οἱ τοιοῦτος κίνακες, οἵτινες ἐμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς σχετικὰς δημοσιεύσεις. 'Άλλ' ἀμα τῇ ἀποχωρήσει μου ὁ διαδεχθεὶς με ἐν τῷ διευθύνσει τοῦ τμήματος τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως οὐ μόνον δὲν ἡθέλησε νὰ συνεχίσῃ τὴν ἔργασίαν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ διέταξε, τὴν καταστροφὴν τῶν συνηγμένων πολυπληθῶν δελτίων. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς αὐτῆς μου ὑπηρεσίας ἐξέδωκα τῷ 1882 τίσαρας χάρτας ἐμφανιζοντας α') τὴν κατὰ δήμους διάδοσιν τῆς παιδείας ἐν 'Ἐλλάδι' 6^ο) τὴν κατ' ἐπαρχίας διάδοσιν τῆς παιδείας παρὰ τῷ δλ̄φ πληθυσμῷ γ') τὴν κατ' ἐπαρχίας διάδοσιν τῆς παιδείας παρὰ τῷ ἀνδρικῷ φύλῳ καὶ δ') τὴν κατ' ἐπαρχίας διάδοσιν τῆς παιδείας παρὰ τῷ γυναικείῳ

φύλω. Ήσαν δὲ διδακτικώτατα καὶ ὀμέσως προσιτά εἰς τὸν ὄφελόν τὰ πορίσματ' αὐτῶν ἔνεκα τοῦ τότε πρώτον, καθ' ὃσον γινώσκω, δι' αὐτῶν εἰσαγγέντος παρ' ἡμίν γραφικοῦ συστήματος, ὅπερ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταῦτας εἶχε μετ' ἴνδιαφέροντος παραχολουθῆσαι, ὅτε απουδάξαν ἐν Γερμανίᾳ μεταξὺ τοῦ 1872 καὶ 1875 εἴγεν ἀποκηθῆ περὶ τὴν στατιστικὴν τῷ Στατιστικῷ γραφείῳ τοῦ Βερολίνου τῷ τότε διευθυνομέγυφ ὅπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ περιωνύμου φίλολόδογου Böckh. Άρκεῖ νὰ εἶπω, ὅτι ἡ μελανία τῆς ἀπαίδευσίας ἡ ἐπικεγυμένη ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς κατὰ δῆμους παίδευσεως εἰς τὸν δῆμον Βουρράσου, ἐν ᾧ καὶ ἡ Μανωλάς, ἵψειλκυσε τὴν προσογὴν τοῦ Ἰπουργείου, ἴδιαν καταβαλόντος φροντίδα πρὸς διάδοσιν τῆς παίδειας ἐν αὐτῷ. Καὶ ὅμως οἱ χάρται ἔκεινοι μονονοῦ κατεγελῶντο κατ' ἐπανάληψιν ἐν τινὶ τῶν πολιτικῶν ἱφημερίδων, ἐπωφελουμένη τὴν πρὸ τριακούταις παντελῇ παρ' ἡμίν ἄγνοιαν τοῦ γραφικοῦ συστήματος τῆς στατιστικῆς χάριν καταπολεμήσεως τοῦ μὴ ἀρέσκοντος αὐτῆς τρόπου καθ' ὃν διηκυθύνοντο ἐπὶ τῆς εὐθερνήσιως. Τρικούπη τὰ τῆς δημοτικῆς ἑκπαίδευσιως.

'Αλλ' ἔκτοτε κατενοήθη κατὰ μικρὸν ἡ ἀξία καὶ τὸ ἐπωφελὲς τοῦ γραφικοῦ συστήματος ἐν τῇ στατιστικῇ καὶ παρ' ἡμίν. Καὶ ὁ μὲν διευθυντὴς τοῦ Νίου Ἐλληνομόνος ἐποιήσατο χρῆσιν αὐτοῦ καὶ αὖθις χάριν Ιστορικῶν ἔρευνῶν ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν (Δελτίον Ἰστορικῆς καὶ ἰθνολογικῆς ἑταιρείας Τόμ. Β' Πίν. Ζ'), εἰςῆχθη δὲ σκοράδην καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας. Τοιοῦτος ἐπὶ παραδείγματι ὁ ε Πίναξ ἐμφαίνων τὴν ἐλονοσίας νοσηρότητα τῶν ἐπαργυρῶν Ἐλλάδος καὶ Κρήτης ἐν τῇ πρὸ ἐνὸς ἔτους ἑκδοθείσῃ μονογραφίᾳ τοῦ κ. Κ. Σάββα Περὶ τῆς ἐν Ἐλλάδι καὶ Κρήτῃ συγνότητος τῆς ἐλονοσίας. Ηανηγυρικῶς δ' οὗτως εἰπεῖν ἐγκαθιδρύθη ἡ γραφικὴ παράστασις ἐν τῇ ἐνταῦθα ἀγγειλλομένῃ συγγραφῇ τοῦ κ. Χωματιανοῦ, ἦν κοσμοῦσι δέκα ἑξαρτοῖς ἔγχρωμοι γραφικοὶ πίνακες, ὅν ὁ μὲν δγδος παριστάνει τὴν Ηαίδευσιν ἀρρένων κατὰ νομούς, ὁ ἐνατος τὴν παίδευσιν θηλέων κατὰ νομούς καὶ ὁ δέκτος τὴν παίδευσιν κατοίκων κατὰ νομούς.

'Η συγγραφὴ περιλαμβάνει ἀριθμητικοὺς πίνακας α') τοῦ πραγματικοῦ καὶ νομίμου πληθυσμοῦ· β') τῆς θηγανείας· γ') τῆς παίδευσεως· δ') τῆς ἀστικῆς καταστάσεως· ε') τῆς ἥλικεως· σ') τῆς γλώσ-

σης και παιδεύσιως· ζ') τῆς θρησκείας· η') τῶν ἐπαγγελμάτων και θ') τοῦ πληθυσμοῦ κατφυγμένων τόπων. 'Αξιόλογον δὲ εἶναι και τὸ πρώτον μέρος. Τοῦτο ἐν μὲν τῷ προσιμίῳ περὶ λαμβάνει κεφάλαια τέσσαρα· α') περὶ ἀπογραφῆς· β') περὶ τῶν προηγουμένων ἀπογραφῶν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς 'Ελλάδος· γ') περὶ χωρογραφικῆς συγθέσεως και διοικητικῆς διαιρέσιως τοῦ Βασιλείου τῆς 'Ελλάδος και περὶ τοῦ ἐμβαθεῖου αὐτοῦ και δ') περὶ μεταβολῶν ἐν τῇ ἑδαφικῇ ἐκτάσει τοῦ Βασιλείου ἐν τῇ διοικητικῇ διαιρέσει αὐτοῦ και ἐν τῷ ἀριθμῷ, τῇ συνθέσει και τῇ ὄνομασίᾳ τῶν διοικητικῶν περιφερειῶν, ἐν δὲ τῇ Εἰσαγωγῇ περιέχει δύο κεφάλαια· α') μέθοδον καθ' ᾧ ἐνηργήθη ἡ ἀπογραφή· β') ἐπισκόπησι τῶν ἀπογραφικῶν διεδομένων.

Καὶ μόνη ἡ ἀναγραφὴ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ βιβλίῳ δεικνύει ὅποιον πλῆθος χρησιμωτάτων εἰδήσεων περιέχει. 'Ετι δὲ μᾶλλον ἀναδεικνύει τὴν ἀξίαν αὐτοῦ και τὴν εὐσυνειδησίαν, μεθ' ἣς εἰργάσθη ὁ κ. Χωματιανός, ἡ παραβολὴ τοῦ βιβλίου τούτου πρὸς τὰς προγενεστέρας ἀπογραφικὰς δημοσιεύσεις τοῦ 'Γπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν. Τούτων αἱ πλεισται περιωρίζονται εἰς μόνους τοὺς ἀριθμητικοὺς ἀπογραφικοὺς πίνακας τοῦ πληθυσμοῦ, ἔξαιρεσι δὲ ποιεῖ ἡ Στατιστικὴ τῆς 'Ελλάδος τοῦ 1879 ἡ ἐκδόθεισα ὑπὸ τοῦ ἄλλοτε διευθύνοντος τὸ ἀπογραφικὸν τμῆμα τοῦ 'Γπουργείου τῶν 'Εσωτερικῶν 'Αλεξάνδρου Μανσόλα. 'Αλλὰ καὶ αὗτη εἶναι πολὺ ὑποδεεστέρα τοῦ προκειμένου βιβλίου τοῦ Χωματιανοῦ.

'Ἐν τέλει παρατηρητέον, ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητικοῖς πίναξι τῆς 'Απογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν 27 'Οκτωβρίου 1907 ('Ἐν 'Αθήναις. 'Ἐκ τοῦ 'Εθνικοῦ τυπογραφείου. 1908), ἐν ᾧ εὑρηνται καταγγραμμέναι ὄνομαστι αἱ πόλεις και τὰ χωρία τῆς 'Ελλάδος εὑρίσκομεν ἵκανὴν πρόσδοτον ἐν τῇ ὄρθῃ ἀναγραφῇ τῶν ὄνομάτων ἐν συγκρίσει πρὸς προτέρας ἀπογραφάς. 'Ιδιως δὲ ἀξιόμεμπτος εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ 1896 ἐκ συστήματος προσθήκη τῆς καταλήξεως ον εἰς προφανῶς γενικοφανεῖς τοπωνυμίας. 'Αλλὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θέλει δοθῆ εἰς ἡμᾶς εὐκαιρία νὰ διαλέξωμεν ἄλλοτε διὰ μακροτέρων.